

10-te urodziny Ogrodu Roślin Leczniczych i Kosmetycznych WF CM UMK

Okrągły jubileusz to okazja do wspomnień, podsumowań i planowania przyszłości.

Programy studiów realizowanych na Wydziałach farmaceutycznych takich kierunków jak: Farmacja i Kosmetologia, przewidują kształcenie z przedmiotów związanych z roślinami leczniczymi i stosowanymi w kosmetologii. Przy większości Wydziałów farmaceutycznych w kraju istnieje odpowiednia infrastruktura umożliwiająca realizację tych przedmiotów. W roku 2013 Dziekan Wydziału Farmaceutycznego CM UMK - profesor Stefan Kruszewski wystąpił z inicjatywą, aby również przy Wydziale farmaceutycznym Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika powstał ogród, który mógłby stanowić pomoc dydaktyczną dla studentów. Na wstępie opracowano koncepcję pod roboczą nazwą „Kolekcja roślin leczniczych i kosmetycznych”, w powstaniu której uczestniczyli głównie pracownicy Katedry i Zakładu Biologii i Botaniki Farmaceutycznej oraz Katedry i Zakładu Farmakognozji, szczególnie prof. Tomasz Załuski; dr Iwona Paszek oraz prof. Irena Matławska i dr Maciej Balcerek (Fot. 1) wspierani merytorycznie przez dr Dorotę Gawendę-Kempczyńską i dr. Daniela Modnickiego. Po wyborze lokalizacji, zapewnieniu środków, wykonaniu prac projektowych firma Grinbud przystąpiła do realizacji projektu (Fot. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8). W roku jubileuszowym - trzydziestolecia Wydziału zainaugurowano funkcjonowanie ogrodu pod ostateczną nazwą - „Ogród roślin leczniczych i kosmetycznych” (Fot. 9). W roku akademickim 2014/2015 odbyły się pierwsze zajęcia (Fot 10, 11). **Dokładnie dzisiaj - czternastego października 2024 roku mija 10 lat od tego momentu.** W czasie minionej dekady Ogród zapewniał zaplecze dydaktyczne, nie tylko dla studentów, ale także był miejscem licznych wydarzeń zarówno dla lokalnej społeczności, jak i promocji Wydziału w wymiarze ponadregionalnym. Na terenie Ogrodu odbywały się w tym czasie terenowe zajęcia z przedmiotów *botanika farmaceutyczna, farmakognozja, naturalne surowce kosmetyczne i fitoterapia* oraz szereg zajęć fakultatywnych przeznaczonych dla studentów kierunków farmacja, kosmetologia i analityka medyczna oraz uczestników Student Exchange Program (Fot. 12, 13, 14, 15, 16). Odbywały się tu również zajęcia dla innych uczelni bydgoskich – głównie Politechniki Bydgoskiej (wcześniej Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego) (Fot 17, 18). Ogród był miejscem spotkań i źródłem materiału dla zróżnicowanych wiekowo grup uczestniczących w wydarzeniach promujących wiedzę na temat roślin leczniczych i kosmetycznych w ramach m.in. Bydgoskiego Festiwalu Nauki, dni otwartych, Warsztatów dla uczniów szkół średnich, a także pełnił rolę reprezentacyjną, goszcząc wybitne osobistości odwiedzające Wydział Farmaceutyczny (Fot. 19-29). Rośliny uprawiane w Ogrodzie służyły także jako materiał do badań prowadzonych głównie w Katedrze Botaniki farmaceutycznej i Farmakognozji, których owocem są prace magisterskie, doktorskie i publikacje (Fot. 30, 31). Współpraca nawiązana z innymi ogrodami botanicznymi (między innymi Ogrodem Botanicznym Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) pozwoliła na wymianę roślin i nasion, które wzbogacają kolekcję. Ze względu na wyjątkową lokalizację oraz otwarty charakter Ogród stał się także miejscem wypoczynku dla pacjentów Szpitala Uniwersyteckiego nr 1 im. Dr. A. Jurasza i wpisał się w krajobraz Bydgoszczy (Fot. 32, 33). Jak się okazuje odgrywa on też istotną rolę przyrodniczą. Zróżnicowanie zgromadzonych

roślin sprawiła, że w centrum miasta pojawiły się niespotykane zwykle tu owady (Fot. 34, 35). Jak dowiodły obserwacje zespołu entomologów z UKW – „Ogród, mimo że zajmuje niewielką powierzchnię, pełni cenną ostoję dla dziko żyjących pszczoł (*Apiformes*) w mieście. Występują tu gatunki chronione, zagrożone i rzadkie. Stwierdzono 58 gatunków dziko żyjących pszczoł, należących do 18 rodzajów z 6 rodzin” (Fot. 36, 37, 38) [Sobieraj-Betlińska i Twerd, 2022].

Ciągła dbałość o stan Ogródu oraz uroda zgromadzonych w nim roślin sprawiają, że pełni on również funkcje dekoracyjną zaspokajając potrzeby estetyczne zarówno studentów, pracowników Collegium Medicum, jak i pacjentów Szpitala. Reprezentacyjny wygląd i nienaganna kondycja roślin to zasługa wyłożonej pracy: mgr. inż. Anny Mroziak-Gliszczyńskiej dbającej o Ogród od 2017 roku (Fot. 39), wcześniej taką rolę pełniły mgr Alina Rapacka-Gackowska, lic. Anita Aleksandrowicz, mgr Joanna Klimowska (Witkowska) (Fot. 40, 41), Joanna Strojek, mgr Anna Nowakowska, którym pomagali Pan Ryszard Majewski (do 2019) i Pan Michał Gasikowski (obecnie) oraz okazjonalnie Studenci Wydziału (Fot 42, 43).

W Ogrodzie zgromadzono zarówno pospolite gatunki roślin, jak i takie, które w naturze trudno spotkać oraz egzotyczne, które dzięki wysiłkom cieszą oczy odwiedzających to miejsce. Wśród szczególnie godnych uwagi należy wymienić pochodzące z obszaru basenu Morza Śródziemnego zimujące i kwitnące krzewy rozmarynu (*Rosmarinus officinalis*) (Fot. 44, 45), Niepokalanek pospolity zwany również mnisim (*Vitex agnus-castus*) (Fot. 46) czy wytwarzający corocznie okazałe, jadalne kwiatostany karczocha (*Cynara cardunculus*) (Fot. 47, 48). Do mniej znanych roślin leczniczych należą pochodzące z Ameryki Północnej - dogłędka mocna (*Grindelia hirsutula*) (Fot. 49), stopowiec tarczowaty (*Podophyllum peltatum*) (Fot. 50), kwitnący jesienią oczar wirginijski *Hamamelis virginiana* (Fot. 51), czy ambrowiec amerykański (*Liquidambar styraciflua*) wytwarzający wonną oleożywicę (Fot. 62, 63).

Wśród rodzimych gatunków na szczególną uwagę zasługują rzadko spotykane w naturze: zimowity jesienny (Fot. 52), pochodząca z terenów górskich - goryczka żółta (*Gentiana lutea*) (Fot. 53), tysiącznik pospolity (Fot. 54), czy czosnek niedźwiedzi (Fot.55).

Znaczącą grupę (ponad 20 taksonów) stanowią rośliny dostarczające olejków eterycznych, których walorów nie oddają opisy czy zdjęcia, trzeba ich doświadczyć osobiście odwiedzając Ogród. Wśród nich jest będąca źródłem jednego z najcenniejszych olejków eterycznych - róża stulistna (*Rosa × centifolia*) (Fot. 56), werbena cytrynowa o orzeźwiającym zapachu znana pod innymi nawami: lippia trójlistna, miłowonka trójlistna, cukrownica trójlistna (*Aloysia citrodora*) (Fot 57), jak również mało znana z wyglądu bylica draganek (*Artemisia dracunculus*), choć dość często stosowana do celów kulinarnych jako estragon (Fot 58).

W Ogrodzie znalazły się rośliny, które ostatnio cieszą się szerokim zainteresowaniem ze względu na swoje szczególne właściwości jak np.: *Acmella oleracea* pochodząca ze strefy tropikalnej Brazylii znana pod nazwami „zniecuzecznik”, „roślina od bólu zęba” – „toothache plant” lub „ziołowy botoks” zawdzięczająca swoje niezwykle właściwości zaliczanemu do alkiloamidów spilantolowi (Fot 59), *Withania somnifera* (witania ospała), znana jako Ashwagandha, żeń-szeń indyjski (Fot. 60), różeniec górski (*Rhodiola rosea*) znany jako złoty

korzeń (Fot. 61). Dwa ostatnie gatunki zaliczane są do szerszej grupy tzw. roślin adaptogennych. Na gromadzeniu roślin o takich właściwościach tj. zwiększających wydolność fizyczną i psychiczną organizmu (właściwości adaptogenne = przeciwstresowe) będzie skupiała się działalność Ogródu w najbliższym czasie. Docelowo przewidziane jest przygotowanie nowych kwater przeznaczonych do uprawy tych roślin i stworzenie wydzielonej kolekcji.

W ciągu minionej dekady przez Ogród odwiedziło wielu odwiedzających, kolekcja wzbogaciła się kolejne gatunki, a rośliny rozrosły się (Fot. 62, 63). Pozostaje mieć nadzieję, że w pamięci gości, zwłaszcza absolwentów Ogród pozostanie na długo, nie tylko ze względu na wyniesioną wiedzę, ale i miłe wspomnienia (Fot. 64).

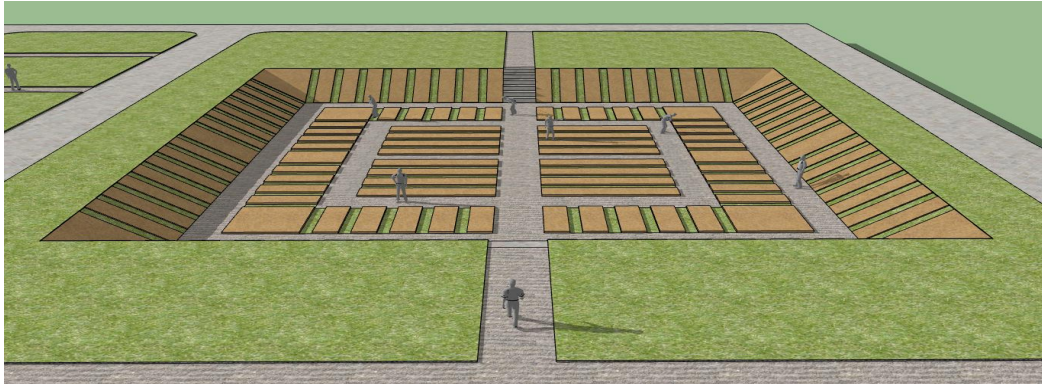
Z okazji dziesiątej rocznicy inauguracji działalności Ogródu roślin leczniczych i kosmetycznych planowane jest zorganizowanie pierwszego ogólnopolskiego konkursu wiedzy i umiejętności z zakresu botaniki farmaceutycznej farmakognozji i fitoterapii. Przewidywany termin konkursu to maj 2025.

Literatura.

Sobieraj-Betlińska A., Twerd L. Pszczoły Ogródu Roślin Leczniczych i Kosmetycznych CM UMK ISSN 2544-3941, Fragmenta Naturae, vol. 55: 89-101 (2022)

Fot. 1. Zespół odpowiedzialny za opracowanie koncepcji Ogródu, od lewej: dr Maciej Balcerek, dr Iwona Paszek, prof. Irena Matławska, prof. Tomasz Załuski (październik 2014) (fot. Daniel Modnicki).

Fot. 2. Wizualizacja – projekt Miszewski

Fot. 3. Teren przeznaczony pod założenie Ogrodu - 12.03.2014r.

Fot. 4. Początkowe prace ziemne, 26.03.2014r.

Fot. 5. Prace ziemne, zakładanie kwater, 22.04.2014r.

Fot. 6. Prace budowlane i instalacyjne, 06.05.2014r.

Fot. 7. Prace budowlane i instalacyjne, 28.05.2014r.

Fot. 8. Ogród roślin leczniczych i kosmetycznych, kwiecień 2015r.

Fot. 9. Uroczyste otwarcie Ogrodu 14 października 2014, od lewej prof. Stefan Kruszewski - Dziekan Wydziału Farmaceutycznego, Prof. Andrzej Tretyn - Rektor UMK, prof. Irena Matławska Kierownik Katedry i Zakładu Farmakognozji, Prof. Mieczysław Uszyński - kierownik Katedry i Zakładu Propedeutyki Medycyny, Prof. Jan Styczyński - Prorektor UMK ds. Collegium Medicum (fot. Mariusz Kowalikowski (Dział Aparatury Naukowej CM)).

Fot. 10. Jedne z pierwszych zajęć z Botaniki farmaceutycznej dla studentów I r. Farmacji prowadzi dr Iwona Paszek, październik 2014 (fot. Mariusz Kowalikowski (Dział Aparatury Naukowej CM)).

Fot. 11. Jedne z pierwszych zajęć z Farmakognozji dla studentów III r. Farmacji prowadzi dr Maciej Balcerek, październik 2014 (fot. Mariusz Kowalikowski (Dział Aparatury Naukowej CM)).

Fot. 12. Studenci Farmacji przygotowujący się do egzaminu praktycznego z Botaniki, 13 czerwca 2019 (fot. Dorota Gawenda-Kempczyńska).

Fot. 13. Studenci Farmacji przygotowujący się do egzaminu praktycznego z Botaniki, 13 czerwca 2022 (fot. Dorota Gawenda-Kempczyńska).

Fot. 14. Studenci IIIr. Farmacji podczas zajęć z Farmakognozji, maj 2024.

Fot. 15. Zajęcia z Botaniki (Ir. Farmacji) z wykorzystaniem roślin z Ogrodu, maj 2018 (fot. Dorota Gawenda-Kempczyńska).

Fot. 16. Uczestnicy *Student Exchange Program* podczas zajęć Pharmacognosy, sierpień 2017r.

Fot. 17. Zajęcia dla studentów Politechniki Bydgoskiej prowadzi prof. Jadwiga Andrzejewska (pierwsza z prawej), maj 2024r.

Fot. 18. Uczestnicy studiów podyplomowych „Rośliny lecznicze – pozyskiwanie i zastosowanie w fitoterapii i dietetyce” Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego im. J. J. Śniadeckich w Bydgoszczy (obecnie Politechnika Bydgoska), maj 2018r.

Fot. 19. Zajęcia dla uczniów w ramach Bydgoskiego Festiwalu Nauki prowadzi dr Dorota Gawenda-Kempczyńska, maj 2018r.

Fot. 20. Zajęcia dla uczniów gimnazjum w ramach Bydgoskiego Festiwalu Nauki prowadzi dr Iwona Paszek, maj 2018r.

Fot. 21. Uczniowie klasy G3 International School of Bydgoszcz podczas zajęć „Plant Adaptations”, czerwiec 2017r.

Fot. 22. Zajęcia dla uczniów w ramach Bydgoskiego Festiwalu Nauki prowadzi dr Maciej Balcerek, maj 2015r.

Fot.23. Zajęcia dla uczniów w ramach Bydgoskiego Festiwalu Nauki prowadzi dr Iwona Paszek, maj 2019r.

Fot. 24. Zajęcia w ramach Bydgoskiego Festiwalu Nauki prowadzi dr Maciej Balcerek, maj 2019r. (fot. Alina Rapacka-Gackowska).

Fot. 25. Warsztaty praktyczne dla Uczniów szkół ponadpodstawowych „Roślinne surowce olejkowe stosowane w lecznictwie, kosmetyce i perfumerii” z wykorzystaniem roślin z Ogrodu, wrzesień 2024r.

Fot. 26. Zajęcia w ramach Bydgoskiego Festiwalu Nauki (od lewej mgr Joanna Klimowska (Witkowska) i Joanna Strojek, maj 2015r. (fot. Alina Rapacka-Gackowska).

Fot. 27. Zajęcia w ramach Bydgoskiego Festiwalu Nauki, maj 2016r. (fot. Alina Rapacka-Gackowska).

Fot. 28. Wizyta prof. dr hab. Iwony Wawer, na zdjęciu z Dziekanem Wydziału Farmaceutycznego prof. dr hab. Stefanem Kruszewskim, czerwiec 2018r.

Fot. 29. Dziekan Wydziału Farmaceutycznego dr hab. Marek Foksiński, prof. UMK (pierwszy z lewej) gości przedstawicieli Polskiego Komitetu Zielarskiego (PKZ), 6 września 2024 r.

Fot 30. Magistrantki Katedry i Zakładu Biologii i Botaniki Farmaceutycznej oraz Katedry i Zakładu Farmakognozi wraz z promotorami, czerwiec 2015r. (fot. Alina Rapacka-Gackowska).

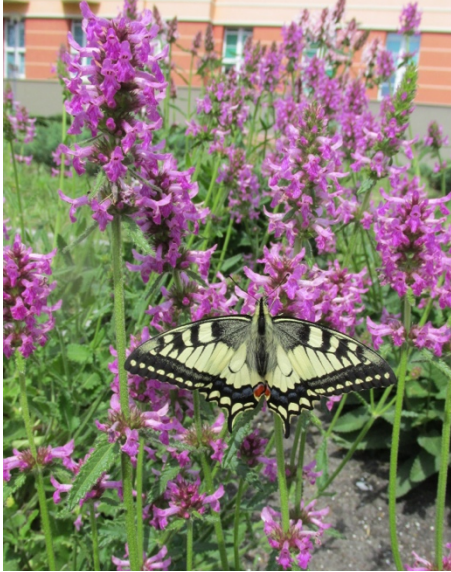
Fot. 31. *Eleutherococcus senticosus* - obiekt badań rozprawy doktorskiej mgr. farm. Filipa Oskara Graczyka: "Analiza farmakognostyczno-chemiczna i fitofarmakologiczna owoców *Eleutherococcus senticosus* (Rupr. et Maxim.) Maxim. jako nowego surowca adaptogennego".

Fot. 32. Widok na Ogród z budynku Szpitala Uniwersyteckiego nr 1 im. Dr. A. Jurasza.

Fot. 33. Widok na Ogród od strony południowo-wschodniej.

Fot. 34. *Papilio machaon* na kwiatach *Betonica officinalis*

Fot. 35. *Mantis religiosa* na *Salvia officinalis*

Fot. 36. Odławianie pszczół (*Apiformes*)

Fot. 37. *Bombus sp.* na kwiatach *Marrubium vulgare*

Fot. 38. *Bombus sp.* przy *Melilotus officinalis*

Fot. 39. Mgr. inż. Anna Mrozik-Gliszczyńska dbająca o Ogród od 2017r.

Fot. 40. Od lewej lic. Anita Aleksandrowicz, mgr Alina Rapacka-Gackowska dbające o Ogród od 2014r do 2016r.

Fot. 41. lic. Anita Aleksandrowicz i mgr Joanna Klimowska (Witkowska) podczas prac w Ogródzie, kwiecień 2016r.

Fot. 42. Studenci IIIr. Farmacji podczas prac ogrodowych - 17 kwietnia 2015r.

Fot. 43. Studenci IIr. Farmacji podczas prac ogrodowych - maj 2019r.

Fot. 44. Kwiatostan rozmarynu (*Rosmarinus officinalis*)

Fot. 45. Uczestnicy zajęć "Rośliny olejkowe w ogrodzie i pod mikroskopem" w ramach Bydgoskiego Festiwalu Nauki wokół rozmarynu (fot. Iwona Paszek), maj 2024r.

Fot. 46. Niepokalanek pospolity - *Vitex agnus-castus* 'Alba'

Fot. 47. Kwiatostan karczocha zwyczajnego - *Cynara cardunculus*

Fot. 48. Kwatera *Cynara*

Fot. 49. Dogłędka mocna - *Grindelia hirsutula*

Fot. 50. Stopowiec tarczowaty - *Podophyllum peltatum*

Fot. 51. Oczar wirginijski - *Hamamelis virginiana*

Fot. 52. Zimowit jesienny - *Colchicum autumnale*

Fot. 53. Goryczka żółta - *Gentiana lutea*

Fot. 54. Centuria pospolita, centuria zwyczajna, tysiącznik - *Centaurium erythraea*

Fot. 55. *Allium ursinum* – czosnek niedźwiedzi, który Polsce od 2004 r. objęty jest częściową ochroną gatunkową, na niżu występujący na rozproszonych stanowiskach i uznawany za gatunek ustępujący.

Fot. 56. Róża stulistna - *Rosa × centifolia*

Fot. 57.
werbena cytrynowa - *Aloysia citrodora*

Fot. 58. Bylica draganek (bylica estragon) - *Artemisia dracunculoides*

Fot. 59. *Acemella oleracea* - „zniczulecchnik”

Fot. 60. Witania ospała - *Withania somnifera*

Fot.61. Różeniec górski - *Rhodiola rosea*

Fot. 62. Ambrowiec amerykański - *Liquidambar styraciflua*, październik 2014

Fot. 63. Ambrowiec amerykański - *Liquidambar styraciflua*, październik 2024

Fot. 64. Studentki Kosmetologii w trakcie zajęć z *Sensoryki i środków zapachowych*, maj 2020.